

A nenadoma je vzdihnil z neizmerno potrtoostjo: »Tako sam, tako sam naj bodem skoz vse ostalo mi življenje? — Ali nisem dovolj dolgo samotaril?«

»Nisi več sam; zvesto prijateljico imaš, vdano sestro, mene imaš,« mu je ugovarjala z nežnim glasom Feodora. On je vdano sklonil glavo. Preveč jo je čislal, da bi se bil ustavljal njenim željam. »Prijateljico, sestro?!« Ni se mogel sprijazniti s to mislijo; že leto dni je sanjaril o Feodori kot družici. —

Čas je zacelil tudi to rano. Najčišča, najblažja, najtrajnejša vez, vez iskrenega prijateljstva je premagala polagoma njegovo dušno strast ter utešila njegove dušne borbe.

Herbard X. Turjaški. (1613 — 1669.)

Spisal Ivan Steklasa.

„Kako ga imenuješ brez plakanja?“
Valvasor XII. 58.

Herbard X. Turjaški se je narodil leta 1613. v Žužemperku na Kranjskem. Oče mu je bil Ditrih Turjaški in mati Sidonija iz plemenite rodovine Gallerjevih. Ditrih je dobil pri delitvi posestev s svojim bratom Herbardom (l. 1617.) grad Šumberk na Dolenjskem ter je tako obnovil betev šumberško; Herbardov sin Ivan Andrej pa je ostal po zgodnji smrti svojega očeta (l. 1618.) gospodar rodbinskega grada Turjaka in ob enem tudi naslednik glavne betve Turjaških. Ker je bil Ivan Andrej še mlad, mu je bil varuh njegov stric Ditrih, ki je upravljal do njegove doletnosti vsa tedanja posestva Turjaške rodovine.

Ditrih Turjaški se je posvetil po dokončanih naukih na Laškem vojaškemu stanu ter se boril v drugi beneški vojni (l. 1616.) že kot polkovnik. Leta 1618. ga nahajamo med poslanci, ki so imeli s Turki razpravljati radi pomejnih zadev. Od leta 1626. je opravljal Ditrih službo deželnega upravitelja. Za zasluge njegove ga je povzdignil deželni knez nadvojvoda Leopold že leta 1630. v grofovski stan. Od tega časa so Turjaški grofje, ker so do tega naslova imeli pravico, tudi nasledniki Ditrihovi.

Herbard X. je imel dva brata, Vuka Engelberta in Ivana Vajkarda. Prvi je bil deželni glavar kranjski (1649—1673), cesarski točaj

in komornik, predsednik kranjskih stanov in tajni svetnik cesarjev. Leta 1650. je dobil od cesarja Ferdinanda III. za-se in za svoja dva brata dedno komorstvo in maršalstvo kot moški dedni fevd, in sicer tako, da se ima najstarejši v rodovini zvati vrhovni maršal, mlajši pa dedni komorniki in maršali kranjski. Vuk Engelbert je bil velik ljubitelj znanosti in umetnosti ter poseben podpornik jezuitskega reda, kateremu je preskrbel lepo poslopje za njegove šole v Ljubljani. Vrstniki njegovi so ga zvali radi velikih njegovih zaslug za Kranjsko »očeta domovine«. Umrl je leta 1673. v Ljubljani.

Drugi njegov brat Ivan Vajkard, odgojitelj cesarjeviča Ferdinanda, sina cesarja Ferdinanda III., se je odlikoval kot zdravnik ter dobil od cesarja za svoje zasluge (l. 1653.) knežji naslov za-se in po prvorodstvu tudi za svoje naslednike. Toda radi svoje prevelike slavo-hlepnosti je izgubil milost cesarja Leopolda I. ter bil pregnan z dvora (l. 1669.). — Umrl je l. 1677. v Žužemperku na Dolenjskem.

Herbard X. je dovršil svoje nauke pri jezuitih, nekaj v Ljubljani, nekaj pa v Gradcu, kakor oba njegova brata. Po dokončanih naukih je odšel na potovanje, da se spopolni v naobrazbi ter spozna svet. Taka je bila takrat navada pri odličnih stanovih. Kesneje si je izvolil za svoj poklic vojaški stan.

Natančnih poročil o njegovih prvih bojnih činih nimamo. Valvasor (XII. 58.) omenja, da se je posvetil še mlad vojaškemu stanu ter se hitro proslavil ne samo s svojo hrabrostjo, nego tudi z izurjenostjo v vojaških stvareh. Boril se je bržkone tudi v tridesetletni vojni, toda dokazati tega ne moremo. Med raznimi zapovedniki vojaških čet v tej vojni nahajamo tudi nekega Ekharda, grofa Turjaškega. Morda je z njim služil tudi naš Herbard kot nižji zapovednik. Valvasor trdi (XII. 58.), da se je odlikoval Herbard X. posebno kot napadovalec turških čet, katere je z naglim naskokom večkrat tako prestrašil, da so kar čez mejo pobegnile. Pri takih prilikah je Herbardova četa napravila po navadi obilen plen. Tako so vojevali tudi njegovi predniki v Krajini, in Valvasor je pač le prilastil nekaj te stare slave našemu Herbardu X.; kajti njegovi hrvaški vrstniki ga nič kaj ne hvalijo kot zapovednika njemu poverjenih vojaških čet.

Leta 1652. je umrl Vuk Krištof Frankopan, karlovški general in glavni zapovednik vojaških čet v Krajini. On se ni bil proslavil samo s svojimi junaškimi čini, nego je slovel tudi kot neustrašen bratatelj pravic hrvaškega naroda. Po pravici je torej jokal ves narod za tem znamenitim in zaslužnim možem, kakor pripoveduje Vitezović v svojem letopisu. Verjetno je, da sta se za to čast potezala Nikolaj

in Peter Zrinjski, takrat že oba proslavljena junaka; toda zavidni Nemci niso pustili, da se popne še kateri Hrvat do karlovškega generalstva in glavnega zapovedništva v Krajini; bali so se namreč za svoj vpliv, pa tudi za mastno službo, ki je niso privoščili Hrvatom, posebno ne takim, kakršen je bil Vuk Frankopan, za katerim je stal ves narod.

Ob tem času pa je bil na cesarskem dvoru že prav mogočen in vpliven Herbardov brat Ivan Vajkard. Ni dvoma, da je on izposloval, da so se vojaški svetniki cesarjevi izjavili za Herbarda X. Že jeseni (l. 1652.) je bil le-ta vmeščen po posebnem službenem napotku za velikega generala karlovškega in hrvaške Krajine. Ob enem je bil postavljen s posebnim področjem bivši stotnik ogulinski Juri Frankopan Tržaški za namestnika (Amtverwalter) vrhovnega zapovednika in za stotnika žumberškega. (Lopašić. Poviest grada Karlovca str. 194.). S tem miroljubnim namestnikom se je zlagal Herbard X. prav dobro ter mu je prepuščal tudi večji del vojaških opravkov, ki bi jih bil moral sam izvrševati. Le kadar je bilo kaj posebno važnega, je prišel Herbard X. v Karlovec; sicer pa je živel na svojih posestvih, najraje na Šrajbarskem turnu pri Krškem, včasih v Borovi na Štajerskem, pa tudi v Samoboru, ki ga je bila podedovala njegova soproga baronica Ana Moskonova po knezih Erdedih. Juri Frankopan Tržaški je kot namestnik vrhovnega zapovednika prav častno izvrševal svojo službo ter se proslavil z zmago nad Turki blizu Karlovca. Leta 1656. so se bili dogovorili Turki iz Kostajnice, Novega, Krupe, Like in Krbave o novem napadu čez hrvaško mejo. Zbralo se jih je nekoliko tisoč pod zapovedništvom Mustaj bega iz Bhača. Namenili so se osvojiti karlovško trdnjavo ter popleniti vso okolico. Toda hudo so se prevarili. Junaški Juri Frankopan jih je napadel s svojo maloštevilno, toda pogumno četo tako jadrno, da se večji del njih ni mogel rešiti, nego so popadali v boju, ali pa so se morali udati. Tudi sam Mustaj beg je bil ujet z mnogimi odličnimi agami. Jetniki so bili prodani vsi glavnemu zapovedniku Herbardu X. Turjaškemu, ki je dobil za-nje, posebno za Mustaj bega več tisoč goldinarjev. (Valvasor XII. 65.) Ko je pa Juri Frankopan Tržaški leta 1661. umrl ter zamenik njegov postal grof Peter Zrinjski kot podgeneral krajinski, se je izpremenila dosedanja sloga v hud prepir, ki je kesneje škodoval največ Zrinjskemu samemu.

Ozrimo se malo na tedanje razmere na Hrvaškem, da nam bode jasen položaj, v katerem je bil Herbard X. kot zapovednik v hrvaški Krajini.

Hrvatje so se vojevali za cesarja Ferdinanda II. in Ferdinanda III. na dveh bojiščih, na Nemškem in na svojih mejah proti Turkom. Nadejali so se zategadelj, da jim bodeta oba vladarja za to hva'ežna ter jim potrdita vse njih pravice. Toda kako so se zavzeli, ko je cesar Ferdinand II. osnoval na Hrvaškem posebno zemljišče, ki se je od tega časa zvalo Krajina. Kraj med Savo in Dravo so imenovali varaždinsko Krajino ali varaždinski generalat, svet od Kolpe do Jadranskega morja pa hrvaško Krajino ali karlovški generalat. Na ta način je razdelil cesar Ferdinand II. ostanke kraljestva hrvaškega na dvojce ter dal tako povod stoletnim preprirom, ko se je moral isti narod pod enim vladarjem v svoji deželi boriti za edinstvo svoje države. Ta delitev hrvaške kraljevine v korist dednim deželam habsburškim in tujim generalom je škodovala tudi državnemu pravu hrvaškemu, ker so se odslej hrvaški stanovni oklepali vedno bolj ogrskih, samo da bi tem lažje branili svoje pravice. Ko je bila po dokončani tridesetletni vojni moč Habsburžanov na Nemškem precej zmanjšana, so izkušali upravitelji habsburške politike razširiti svojo moč proti jugoiztoku, t. j. pregnati Turke z Ogrskega in Hrvaškega, ter vvesti v teh deželah absolutno vlado, ne glede niti na narodne, niti na državne posebnosti obeh kraljevin.

V tem času (l. 1647.) je bil za hrvaškega bana imenovan Nikolaj Zrinjski. Sovražniki te imenitne rodovine so nagovarjali cesarja Ferdinanda III., naj ne povzdiguje tega rodu do tolike časti; takrat je bil namreč tudi že Peter Zrinjski stotnik velemeriški, slunjski in žumberški. In res je bil Nikolaj šele leta 1649. svečano vmeščen na bansko stolico, s katere je prisegel, da posveti svojo srečo in svoje življenje samo dragi svoji domovini.

To pa je bilo tudi potrebno, kajti Hrvaška je bila takrat popolnoma potlačena in izmučena. Tridesetletna vojna je bila pobrala mnogo ljudi, a še več neprestani boji s Turki. Zemlja je bila skoraj vsa zapuščena, in trgovina je bila popolnoma prenehala. Tako slabo je bilo, da banska vojska že več let zaporedoma ni dobivala svoje plače, pa je sedaj od Zrinjskega tudi ni zahtevala. Ban poleg najboljše volje ni mogel pomoči; le dolgotrajen mir bi bil izlečil te težke rane.

Toda ravno sedaj se je začela uganjati zgoraj omenjena politika proti Hrvatom in Ogrom, in mladi ban Nikolaj Zrinjski je imel z ogrskim palatinom mnogo posla, da je obranil vsaj svojo sodbeno vlast. Zraven tega, pa se je moral boriti hrvaški ban tudi na cesarskem dvoru proti premoči stranskih generalov in stotnikov v Krajini, ki so v zvezi z doseljenimi Vlaha kar gazili pravice kraljevine hrvaške.

Stanovi hrvaški so na vsakem zboru krepko zahtevali, da se Krajina zedini z materjo zemljo, in da se odstranijo tudi generali. Na zboru, ki je bil leta 1651. na Dunaju, kamor je bil pozval cesar Hrvate, da se dogovore o uredbi odnošajev na Hrvaškem glede na dedne avstrijske dežele, so Hrvati pod vodstvom bana Nikolaja Zrinjskega krepko poudarjali svoje pravice ter niso popustili v nobenem vprašanju, kar so jih predložili cesarski svetovalci.

Da pa na cesarskem dvoru niso iskreno mislili s temi dogovori, dokazuje najboljše dogodek, ki se je kmalu zatem pripetil v Senju. Cesar Ferdinand III je podelil Senju pravice svobodnega mesta, toda mestni stotnik ni dovolil poslancu hrvaškega zbora, da meščanom razglasi to cesarsko pismo. — Nemški zapovedniki pa so se kar z vso silo hoteli okoristiti tudi s šumami v Primorju; celo morsko obrežje so zapirali bližnjim prebivalcem ter si sami lastili pravico do ribjega lova. Hrvatje so seveda neprenehoma tožili na cesarskem dvoru take nasilnike, toda cesar jih je vedno tolažil, češ, da se sčasoma obrne vse na bolje.

(Dalje prihodnjič.)

Azrael.

»Oj ljubosumni paša ti, Al' smem te nekaj vprašati?	»Jaz vse vojské bi nanj poslal In bi predrzneža iskal.
Zakaj zapiraš jo v harém, Čerkesko mlado, luč očem?«	In joj mu, kadar bi ga vjel, Tako bi ga ob glavo del.««
»Čuj... Selima se jaz bojim, Da ona ne uide z njim.««	»Ho, ho, dasi preseda ti, To moram ti povedati:
»Oj bistrourni paša ti, Al' smem te dalje vprašati?	Ne bodeš ga, ne bodeš vjel, Če pride angel Azrael.«
Pa kaj bi storil, moj gospod, Če več ne bi je našel tod?«	In strah mu lice spreleti, In plašno paša govori:
	»Ne bodem ga, ne bodem vjel, Če pride angel Azrael.««

Mihael Mihajlov.

Herbard X. Turjaški. (1613 — 1669.)

Spisal Ivan Steklasa.

(Dalje.)

Ban Nikolaj Zrinjski je spadal med one hrvaške velikaše, ki se niso mogli nikakor sporazumeti s tedanjo dvorsko politiko, pa je zategadelj »venil in ginil«, kakor sam pravi, v svojem gradu Čakovcu ter samo še radi tega Boga hvalil, da se more včasih nagledati sramote turške. On in njegov brat Peter sta odbijala namreč vse napade turške na Hrvaško. Turke kaniške je Nikolaj celo prisilil, da so z njim sklenili poseben mir. In ko je bil le-ta sklenjen, so prišli Turki od vseh strani gledat znamenitega junaka, ki jih je tolikokrat premagal in pobil.

Na Dunaju niso bili zadovoljni z banom Nikolajem in še manj z generalom Petrom ravno radi teh junaških napadov. Med cesarjem in sultanom je bil sklenjen mir za več časa, in dunajski dvor ga je hotel vzdržati na vsaki način. Zabranjen je bil celo vsaki boj na mejah, in za škodo, ki so jo Turki na mejah večkrat provzročili po svojih napadih, ni cesar zahteval odškodnine. To pa je bolelo Nikolaja in Petra, in nista se mogla zdržati, da ne bi bila odbijala sovražnih Turkov, ko so se zaletavali čez meje na Hrvaško. Tako je razbil ban Nikolaj leta 1652. veliko turško vojsko pri Kostajnici, in osvojil bi bil tudi to trdnjavo, da so mu to dovolili na dunajskem dvoru. Petra so poklicali celo večkrat na odgovor radi njegovih smelih napadov. Dvakrat ali trikrat so ga odstavili od službe; ko so pa Turki znovič grozili hrvaškim mejam, so ga zopet postavili za generala iz strahu pred Turki.

Nekoč so mu zabranili udariti na Turke; toda on jih ni poslušal, nego napadel ter porazil sovražnika. Ko ga je pa cesar odstavil, je šel Benečanom na pomoč, in tu se je odlikoval leta 1654. v pomorski bitki proti Turkom. Ko se je povrnil v domovino, so bili Turki ravno zopet napadli Hrvaško; on jih je zgrabil pri Visibabi ter popolnoma razbil. To je bilo sedaj cesarskemu dvoru všeč, in zopet se je z njim pomiril. Sploh pa sta se od tega časa prav rada ogibala Nikolaj in Peter Zrinjski cesarskega dvora, kjer sta imela toliko sovražnikov, po navadi podpihovanih od cesarskih generalov na Krajini. Le-ti tujci so ju črtili radi sijajnih zmag nad Turki in radi pogumne obrambe pravic kraljevine hrvaške. Niti Nikolaj, niti Peter se večkrat nista

hotela podvreči zapovedim cesarjevim, a še manj vršiti naloge krajskih generalov, kadar koli sta bila prepričana, da ravnata tako le na korist svoje domovine. Ni bilo torej čudo, da sta bila oba tako pogostoma obrekovana na cesarskem dvoru.

V takih razmerah je prevzel generalat karlovški Herbard X. Ni bil to prvi Turjaški kot general na hrvaški Krajini; bili so že trije predniki iz Turjaškega rodu v tej časti. Prvi je bil Herbard VIII. zapovednik celi Krajini, znan radi svoje žalostne usode, ki ga je zadela v bitki pri Budaškem leta 1575. Drugi je bil Ivan Vajkard, naslednik Herbardov od leta 1575.—1579. na vsej Krajini, a od leta 1579. pa do svoje smrti (l. 1580.) tudi general karlovški. Tretji je bil glasoviti Andrej, četrti zapovednik na celi Krajini od leta 1589. do 1593. Le-ta se je proslavil v bitki pri Sisku leta 1593. Vsi ti trije njegovi predniki, posebno pa Herbard VIII. in Andrej so bili slavljene junaki, ki so se odlikovali v borbah s Turki ter niso še imeli toliko protivnikov med hrvaškim plemstvom kakor naš Herbard.

Četudi že takrat hrvaškim plemičem ni bilo po volji, da so dobivali visoke službe na Krajini tujci namesto domačinov, vendar ni bilo še med njimi tako hudih preprirov kakor kasneje; kajti krute borbe, ki so bile ravno takrat s Turki, so zahtevale složno delovanje vseh brambovcev na Krajini. Ti prvi namestniki pa tudi niso bili tako nasilni kakor poznejši, in ker so imeli mnogi tudi posestva na Hrvaškem, so se zlagali s hrvaškim plemstvom in narodom. Znano je, da so ravno Turjaški govorili in pisali dobro hrvaški kakor rojeni Hrvati. Tudi so se še takrat Hrvati nadejali, da dobe vendarle sčasoma domači velikaši to dostojanstvo na Krajini. Ali ta nada jih je hudo prevarila; kajti od 23 generalov krajskih sta bila samo dva Hrvata, namreč Juri Lenkovič (1593—1601), ki je bil pa le rojen Hrvat, drugače pa velikaš kranjski, in Vuk Krištof Frankopan (1626 do 1652).

Za vzdržavanje varaždinske in hrvaške Krajine so doprinašale Koroška, Kranjska in Štajerska vsako leto nad 150.000 goldinarjev, ter so si zategadelj stanovi teh dežel prilastovali za svoje plemiče pravico do višjih vojaških služb na Krajini, posebno do generalata karlovškega in nekaterih važnejših stotnij. Ni jim bilo torej prav nič všeč, da je bil imenovan leta 1626. za generala karlovškega Vuk Krištof Frankopan Tržaški, četudi so znali vsi njegovi vrstniki, da Krajina ni mogla dobiti boljšega vojvode in poglavarja. Vuk je bil v vojni junak, da malo takih, in zatorej Turkom strah in trepet; vrhu tega pa je bil tudi vrlo moder upravitelj. Kot Hrvat je živel složno

s hrvaškimi bani ter ni nikdar posegel v njih področje. Cesar Ferdinand III. ga je posebno cenil ter ga celo imenoval za svojega tajnega svetnika. Zaradi teh velikih časti so ga mrzeli nemški in pomemčeni plemiči iz sosednjih slovenskih dežel ter ga nekolikokrat odstavili od službe. In ko je umrl (l. 1652.) ta glasoviti Hrvat, zavidni Nemci niso pustili, da bi bil imenovan za njim še kdaj kateri Hrvat za krajinskega generala. Bali so se, da ne bi ves narod potegnil za njim kakor za Vukom Frankopanom; kajti tako bi utegnilo nemštvo izgubiti ves vpliv na Krajini. Od tega časa je pa tudi plemstvo hrvaško začelo posebno mrzeti nemške generale in stotnike, ki so bili nameščeni na Krajini. Tudi Herbarda X. je zadel ta srd.

Z Jurjem Frankopanom, sinom glasovitega Vuka, se je Herbard X. še precej zlagal; ali ko je le-ta leta 1661. umrl ter je namestništvo prevzel Peter Zrinjski, se je porodil med njima prepir precej s početka; kajti ravno Peter in njegov brat Nikolaj sta bila najhujša sovražnika Nemcev iz razlogov, ki nam so že znani.

To sovraštvo pa se je sčasoma še povečalo. Peter Zrinjski je moral kot namestnik generalov opravljati vso službo pravega zapovednika, dočim je le-ta pobiral obilne dohodke karlovške in primorske Krajine. Toda Herbardu X. ni mogel nihče do živega, ker se je on oslanjal na svojega brata Ivana Vajkarda, ki je bil takrat že mogočen minister na cesarskem dvoru (1655—1669). Zategadelj se Herbard ni mnogo brigal za krajinske razmere, nego se je bavil raje z gospodarstvom na svojih posestvih, in tukaj je tudi po navadi živel. Na Krajino je dohajal samo takrat, kadar je pretila kakšna posebna nevarnost od Turkov, in pa kadar je bilo treba pobrati dohodke mastne službe. To je Petra Zrinjskega hudo jezilo; vendar pa zato ni zemarjal svoje službe — saj je bil junak od pete do glave — ter je bil s svojim bratom Nikolajem najhujši ter najnevarnejši sovražnik Turkom.

Ko je ban Nikolaj preganjal Turke ob Dravi ter namesto izgubljene Kaniže sezidal pri izlivu Mure v Dravo novo trdnjavo, Novi Zrinj, se je proslavil Peter s sijajno zmago pri Jurjevih stenah blizu Otočca.

Bosenski paša Čengić je bil sklenil leta 1663. udariti na Hrvaško z 10.000 Turki. Od Jurjevih sten se je spustila najprej prednja straža kakih 1000 janičarjev in spahijev (redna vojska). Hrvati so to četo napadli ter jo večjidel pokončali, a kar je ostalo, so zaplenili, med drugimi tudi njih načelnika, brata bosanskega paše. Zdaj je prišel tudi paša na bojišče, da osveti svojega brata.

Zrinjski je imel mnogo manj vojske, ali napadel je Turke tako jadorno, da so se le-ti silno prestrašili in kar zbežali, meneč, da ima Zrinjski dvakrat več vojske, nego je njih. Na bojišču so popustili vse strelivo in drugo prtljago. Tisoč Turkov je ostalo mrtvih, in osem zastav je bilo zaplenjenih. Med mnogimi zajetimi Turki je bil tudi sam paša Čengić, katerega si je pridržal zmagovalec sam ter ga odpeljal s seboj v svoj grad Bakar na morju.

Med tem pa se je zglasil Herbard X. za zmagovalca nad Turki ter zahteval ujetega pašo za-se. Dolžil je Zrinjskega, da ni vsega plena izročil njemu kot glavnemu zapovedniku. Celo cesarju Leopoldu I. se je potožil radi tega, in ker se le-ta ni oziral na te pritožbe, se je zahvalil na svoji časti, češ, da je bolehen. Vkljub temu pa je ostal še dalje v svoji službi. Ko se je kesneje sešel z Zrinjskim v Senju, mu je izvabil pašo Čengića ter ga prodal v Benetkah za veliko vsoto navzlic dani besedi.

Valvašor (XII. 58.) sicer pripoveduje o Herbardu X., da se je proslavil v mnogih bitkah, in da je ujel mnogo odličnih Turkov, za katere je dobil kot odkupnino mnogo tisoč goldinarjev. Tudi Peter Radics (Herbard VIII. Wien, 1862, str. 79.) navaja Herbarda X. kot zmagovalca nad Turki pri Karlovcu¹⁾, toda ne potrjuje tega dogodka z nobenim dokazom. Izmed znamenitih ujetnikov turških sta nam znana samo Mustaj beg in Čengić paša, katerega pa Herbard X. ni ujel, pač ga pa prodal, in prav to je dalo povod še hujšemu sovraštvu med obema velikašema. Herbard X. ni mogel trpeti Zrinjskega vzpričo njegovega junaštva, radi katerega so ga vsi občudovali, takisto ne brata mu Nikolaja. Le-ta dva junaka sta branila, da niso Turki osvojili še poslednjih ostankov Hrvaške in Ogrske. To so tudi na dvoru cesarja Leopolda I. dobro vedeli, in zategadelj tudi tožbe Herbarda X. na-proti knezu Lobkovicu glede Petra Zrinjskega niso nič pomagale.

(Konec prihodnjič.)

¹⁾ Letnica 1556 ne more veljati za Herbarda X.; to je gotovo tiskovna pomota namesto 1656. Nam ni znano, na katerem viru je osnovana ta trditev Petra Radicsa v navedenem delu. Leta 1656, je zmagal Turke blizu Karlovca Juri Frankopan Tržaški, ne pa Herbard X. Turjaški. Po Valvašorju (XII. 65.) je prodal Turjaški le ujetnike, katere mu je izročil zmagovalec.

Herbard X. Turjaški. (1613 — 1669.)

Spisal Ivan Steklasa.

(Konec.)

Leta 1664. so kristjani zmagali Turke prav sijajno pri Sv. Gothardu na ogrsko-štajerski meji. Cesar pa je vkljub temu sklenil s Turki za Ogrsko in Hrvaško tako sramoten mir, da so se proti temu krepko izjavili ogrski in hrvaški velikaši. Posebno žal je bilo Petru Zrinjskemu, da je cesar sklenil tako brzo toli nepovoljen mir; kajti bil je zbral do 16.000 mož najboljše hrvaške vojske ter je hotel z njo udariti čez Savo v Bosno. Z Bošnjaki se je bil dogovoril že poprej, da jim pride pomagat, da se osvobode tja doli do Belega grada. Vse je bilo že za napad pripravljeno; kar sklene cesar iznenada mir, in vsa lepa osnova se je razbila. »Bog nam je bil dal sovražnika v roke,« pravi Franjo Frankopan, »ali kar na mah, da ni nihče niti slutil, je sklenil cesar najsramotonejši mir na propast in strah vsega krščanstva.« Kako razdražen je pač bil Peter Zrinjski, da ni smel udariti na Turke! Vrhu vsega tega je dne 18. novembra istega leta brata Nikolaja raztrgal merjasec blizu Čakovca, kjer je bil na lovu z odlično hrvaško gospodo. To je bila grozna nesreča za Hrvaško; kajti Nikolaj ni bil samo velik junak, nego tudi umen državnik, ki je znal braniti pravice svoje domovine na vsakem mestu, a še posebno na cesarskem dvoru na Dunaju. Zategadelj se tedanja dvorska stranka ni mnogo zmenila za smrt tega junaka; mnogim svetovalcem je bila brž ko ne celo všeč. Tudi Petra so zdaj manj spoštovali; najboljši dokaz za to je to, da so ga sicer imenovali za bana že leta 1665., a vmestili so ga šele leta 1668., četudi je hrvaški zbor prosil vsako leto, naj se vmesti. Zapovedništva na Krajini pa mu niso hoteli vzeti zato, ker so se bali Turkov, katerim je bil le Peter kos. Herbard X. je bil radi tega nevoljen ter je Petra črnil na cesarskem dvoru, češ, da se Avstrija radi njegove bojaželjnosti zaplete v vojno s Turki, če ostane še kaj časa podzapovednik na Krajini.

Ravno v tem času so začeli na cesarskem dvoru razpravljati prav resnobno vprašanje, kako bi se dalo v prihodnjosti živeti s Turki v miru. V zapadni Evropi so se namreč snovale nevarne spletke radi nasledstva na Španskem. Avstrijski ministri so hoteli imeti na to stran proste roke, in zategadelj so se protivili vsakemu sokobu s Turki.

Tako so se križale osnove avstrijskih ministrov in bana Petra Zrinjskega, ker je le-ta gorko želel, naj bi se nadaljevala vojna s Turki. »Z velikimi in plemenitimi idejami je prispel ban na dvor,« je sporočil večkrat beneški poslanec z Dunaja svoji vladi; »bana navdaja goreča želja, da bi zvršil imenitna dela ter proslavil krščanstvo, in ne more mirovati, ko vidi toliko lepe zemlje neobdelane zaradi večne nevarnosti pred Turki. Rad bi s pomočjo beneške vlade odklonil to nesrečo od Hrvaške, in zato je rad dokazoval na zemljevidu beneškemu poslancu, kako lahek bode Turkom prelaz na Laško, če Turki osvoje neka hrvaška mesta.«

Peter Zrinjski bi bil najraje cesarja samega pridobil za svoje namene ter pregovoril dvor za vojno s Turki. A nikoli ni prišel na cesarski dvor, da ne bi posetil tudi beneškega poslanca ter ga nagovarjal za zvezo beneške republike s Hrvaško. To prijateljstvo med poslancem beneškim in banom hrvaškim sta utrjevala zlasti dva članka, o katerih se je sploh govorilo, da se nahajata v mirovni pogodbi vašvarski; po enem izmed tistih dveh člankov ne bi smela Turška pomagati Ogrski proti cesarju, a po drugem naj bi bil Turkom dovoljen prelaz skozi Hrvaško na Laško. Splošna nevarnost bi po teh določitih zapretila Hrvaški in Benetkam.

Na cesarskem dvoru so dobro vedeli za osnove Petra Zrinjskega ter so ga smatrali zategadelj za svojega protivnika. To in pa obrekovanje Herbarda X. je bolelo Zrinjskega, in leta 1667. se je potožil radi tega in radi sužnja Čengića samemu knezu Lobkovicu. Ni čudno torej, da se je Peter Zrinjski kesneje udeležil usodne zarote, ki je upropastila njega in njegov rod (l. 1671.).

Poslednja leta sta namestovala Herbarda X. Turjaškega v kranjski službi velika stotnika baron Ivan Jakob Prauk († 9. febr. l. 1666.) in grof Friderik Zavrl (Sauer), slednjič tudi nesrečni Franjo Krištof Frankopan. Pri vsaki večji nevarnosti, ki je zapretila od Turkov, je prihitel na pomoč vselej tudi Peter Zrinjski.

Ko je prišel cesar Leopold I. leta 1660. v Ljubljano, je prispel tjakaj tudi Herbard X. Njegov brat Vuk Engelbert, takrat deželni glavar kranjski, je šel cesarju naproti do Tržiča; Herbard X. pa je pričakoval s kranjskim plemstvom deželnega kneza pred Ljubljano samo, in tu ga je lepo nagovoril v šatoru med najodličnejšo gospodo. Cesar se je zahvalil s prijaznim nasmehom, in potem so mu poljubili roko vsi prisotniki. Z ljubljanskega grada je naznanil potem strel, da je cesar stopil v mesto.

Pri tem slovesnem vходу so se posebno odlikovali Herbardovi vitezi, katere je bil pripeljal s seboj iz Karlovca. Bilo jih je 150, a vodil jih je Krištof Delišimunović. Vse jih je občudovalo radi krasne nošnje. Konji so bili pokriti s podsedlicami, ki so bile vezene s zlatom in srebrom, vitezi pa so bili v narodni nošnji s kučmami, nakičenimi s perjanicami in čez ramena s tigrovimi kožami. V desni roki so držali dolge, s svilenimi viticami ovite sulice. Tako je bila pri velikih svečanostih po navadi opravljena telesna straža, ki je spremljevala glavnega zapovednika krajinske vojske. Valvasor omenja (X. 373—374), da so pred to četo po hrvaški navadi igrali na turški način štirje muzikantje, namreč dva piskača in dva bobnarja; to je bilo seveda za tujce nekaj nenavadnega. —

Po trditvi Valvasorjevi je potrošil Herbard X. mnogo denarja za vohune. S tem se ni samo prikupil prebivalcem krajinskim, nego je tudi dobival mnogo važnih poročil iz turških krajev, posebno kadar so se Turki pripravljali za vojno. Kako je narod radi tega čislal Herbarda X. še več let po njegovi smrti, kažejo zgoraj omenjene besede, katere je slišal in zapisal¹⁾ Valvasor sam, ko se je nekaj časa mudil na Krajini; tjakaj je namreč zahajal iz Metlike, kjer je bil nekaj časa vojaški zapovednik. Po našem mnenju so bili ti častilci Herbardovi krajinski vojaki in Vlahi, katere so takrat krajinski generali prav radi rabili za vohune; ob enem so jih vabili tudi z denarji na svojo stran ter jih ščuvali proti hrvaškim vlastelinom, ki so se krepko upirali naseljevanju tega nestalnega življa po Hrvaškem. Med temi vlastelini so bili tudi Zrinjski in Frankopani, ki so imeli takrat na Krajini največ posestva. Je-li potem čudno, da niso mogli s Herbardom X. živeti v slogi?

Herbard X. je umrl 28. malega travna leta 1669. v 56. letu svoje starosti.²⁾ Pokopan je bil z velikim sijajem v Zagrebu v tedanji jezuiški cerkvi sv. Katarine na levi strani pri oltarju sv. Ignacije, kjer se mu je ohranil nadgrobní spomenik do dandanes.

¹⁾ Valvasor je zapisal omenjene besede v pokvarjeni hrvaščini tako-le: »Kaku ga jmmes bres plakanja?«

²⁾ Po Valvasorju je umrl Herbard X. leta 1668, v 55. letu svoje starosti; po njem sta to krivo letnico zapisala tudi Avgust Dimitz (Geschichte Krains IV. 28.) in Peter Radics (Herbard VIII., str. 79.).

